

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง "สังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาที่มีต่อกระบวนการสังคมกรรมทางการเมือง และวิเคราะห์กระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิม โดยเฉพาะกระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในชุมชนบ้านทุ่งมะปริง ตำบลวังประจัน อำเภอควนโดน จังหวัดสตูล ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ตั้งประพจน์หลักไว้เป็นแนวทางในการศึกษาไว้ 2 ประพจน์ คือ

1. สถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนาอิสลามมีหน้าที่ต่อกระบวนการสังคมกรรมทางการเมือง
2. กระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองมีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดเอกลักษณ์หรือบุคลิกภาพทางการเมือง

วิธีดำเนินการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากชุมชนบ้านทุ่งมะปริงด้วยวิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์เป็นหลัก การสังเกตในระยะแรกเริ่มจะเป็นการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แต่ได้ปรับเปลี่ยนเป็นการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ในภายหลังเมื่อเกิดความเข้าใจกันดีระหว่างผู้วิจัยกับประชากรที่ศึกษา ส่วนการสัมภาษณ์ในระยะแรกเริ่มจะเป็นการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการเพื่อหาข้อมูลพื้นฐานของชุมชนต่อมาผู้วิจัยได้ปรับเปลี่ยนเป็นการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ในลักษณะการสัมภาษณ์แบบลึกพร้อมก็นำวิธีการสัมภาษณ์เชิงชาติพันธุ์วรรณามาใช้ตลอดระยะเวลาของการศึกษาในครั้งนี้

อนึ่ง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่องานวิจัยในครั้งนี้ เป็นการเก็บข้อมูลในลักษณะ "วนซ้ำ" หรือลักษณะ "วิภาษวิธี" (Dialectic Process) (Aqar, 1980 : 9) คือเมื่อวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาแล้วยังไม่สมบูรณ์ ผู้วิจัยต้องย้อนกลับไปเก็บข้อมูลในประเด็นที่ไม่สมบูรณ์เพิ่มเติมแล้ววิเคราะห์ซ้ำทำการเช่นนี้ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนกว่าได้คำตอบชัดเจนในประเด็นนั้นๆ หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้อันวิเคราะห์แล้วไปตีความสร้างข้อสรุปตามหลักการตีความจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลหรือคนใน และหลักการตีความจากมุมมองของผู้วิจัยหรือคนนอกในลักษณะของการตีความทั้งสองลักษณะเข้าด้วยกันแล้วสรุปผลการวิจัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ยึด

ประพจน์ดังกล่าวเป็นแกนในการตีความหาสาระสำคัญของการวิจัยครั้งนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่องสังคมนครทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูล กรณีชุมชนทุ่งมะปริงในครั้งนี้ มีผลการวิจัยสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างสังคมในชุมชนทุ่งมะปริง เป็นรูปแบบทางสังคมที่มีเงื่อนไขทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาอิสลามเป็นตัวกำหนด (Religions Determinism) วิถีชีวิตทั้งระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่มบุคคลจะเริ่มต้นพัฒนา ปรับเปลี่ยนและจบลง (เกิด แต่งงาน ครอบเรือน และตาย) โดยกระบวนการที่มีเงื่อนไขทางศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องแทบทุกขั้นตอน โครงสร้างสังคมดังกล่าวมีระบบความเชื่อ ค่านิยม ทักษะคติ และปทัสถานทางสังคมที่อิงอาศัยศาสนา จารีตประเพณีเป็นฐานรองรับ ดังนั้นกระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้ศาสนาอิสลาม (Islam-based Social and Cultural Processes) เป็นปฐมฐานให้เกิดปฐมสังคมนคร ซึ่งกลายเป็นฐานรองรับให้เกิดและพัฒนาสังคมนครทางการเมืองและด้านอื่นๆ

2. โครงสร้างสังคมที่มีเครือข่ายและบริบทถัดจากศาสนาอิสลามในกระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับสังคมนครได้แก่ สถาบันครอบครัวและเครือญาติ แต่อย่างไรก็ตามเครือญาติก็ยังไม่โดดเด่นและแข็งแกร่งพอ ครอบครัวในชุมชนแห่งนี้เป็นครอบครัวเดี่ยว ที่เน้นความสัมพันธ์แบบให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชายในหลายๆด้าน กระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้สถาบันครอบครัวและเครือญาติเป็นปฐมฐาน คือจุดเริ่มต้นสังคมนคร ในหลายมิติดูจะเดียวกับกรณีของสถาบันศาสนาแต่เครือข่ายและนัยสำคัญเป็นรองหรือแคบกว่าสถาบันศาสนา

3. ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนอกกรอบหรือบริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนา เช่น กลุ่มเพื่อน ก็มีนัยสำคัญต่อสังคมนครเพิ่มเสริมต่อจากสถาบันครอบครัวและศาสนาโดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมนครทางการเมือง

4. บรรดาประเพณี พิธีกรรมและกิจกรรมต่างๆ การละหมาดถือเป็นกระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีบทบาทเหนือกว่ากลไกทางสังคม-วัฒนธรรมอื่นๆ หากพิจารณาจากประเด็นของปฐมสังคมนครภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนา

5. ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นจิตสำนึกตระหนักรู้ถึงอัตตาหรืออัตลักษณ์ (Self)

ของตัวฉัน (I และ Me) และพวกฉัน (We) กล่าวคือ อัตลักษณ์แห่งความมี/ความเป็นมุสลิมเกิดขึ้นและพัฒนาตามลำดับขั้นตอนแห่งการพัฒนาอัตตาหรืออัตลักษณ์พร้อมๆ กับคุณธรรมจริยธรรม หรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่ได้รับการปลูกฝังโดยอาศัยกระบวนการหรือกลไกทางสังคมภายใต้บริบททางสังคม-วัฒนธรรมอิสลามในโลกปัจจุบัน

6. ชุมชนกลุ่มทุ้มมะปริงเกิดการเรียนรู้ทางการเมืองด้วยการเลียนแบบ (Imitation) การสอนหรือการบอกกล่าว (Instruction) โดยศาสนเมธีหรือผู้มีความรู้ทางศาสนา และแรงจูงใจหรือแรงเสริม (Motivation) จากเทวโองการหรือองค์อัลลอฮ์เจ้า

7. บุคลิกภาพทางการเมืองของชุมชนทุ้มมะปริงมีลักษณะโน้มเอียงแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Orientation) ซึ่งเป็นผลสืบเนื่อง/เกี่ยวเนื่องจากปฐมสังคมนครณ์โดยสถาบันครอบครัวและศาสนา

8. ฤดูบะฮ์วันสุกรีเป็นกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีบทบาทอย่างมากในการเสริมสร้างบุคลิกภาพทางการเมืองหรือเอกลักษณ์ทางการเมือง

จากผลการวิจัยดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้สรุปความในรูปของประพจน์ดังต่อไปนี้ (ประพจน์หรือข้อเสนอดังกล่าวเป็นเพียงการสร้างอธิบายปรากฏการณ์ในเชิงสมมติฐานเท่านั้น)

ประพจน์หลัก

1. กระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามเป็นปฐมฐานให้เกิดและพัฒนาปฐมสังคมนครณ์

2. บุคลิกภาพพื้นฐาน คือ อัตลักษณ์ของตัวฉัน (I และ Me) และพวกเรา (We) โดยมีจิตสำนึกตระหนักรู้ในเอกลักษณ์แห่งความมี/ความเป็นมุสลิมได้ก่อเกิดขึ้นและพัฒนาโดยอาศัยกระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้บริบททางสังคม-วัฒนธรรมตามหลักการอิสลาม

3. กระบวนการหรือกลไกของสังคม-วัฒนธรรม ภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่ก่อให้เกิดบุคลิกภาพแบบอำนาจนิยม (Authoritarian Personality) ซึ่งมีฝ่ายชายเป็นศูนย์กลางของอำนาจ

4. การเรียนรู้ทางการเมืองเกิดขึ้นและพัฒนาได้ด้วยการเลียนแบบ การสอน/บอกกล่าวและแรงจูงใจหรือแรงเสริมภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนา

ประพจน์รอง

5. ปฐมสังคมนครณ์ ภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามเป็นปฐมฐานให้เกิดและพัฒนาสังคมนครณ์ทางการเมืองแบบอำนาจนิยม

6. กระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมผ่านการละเมิดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการละเมิดในวันศุกร์ เป็นกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมที่มีอิทธิพลและประสิทธิภาพสูงกว่ากระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมอื่นๆ เช่น ประเพณีการแต่งงาน การถือศีลอด และการชะกาด เป็นต้น

7. ภาวะสุขในวันศุกร์เป็นกระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมที่เสริมสร้างเอกลักษณ์หรือบุคลิกภาพทางการเมืองโดยตรงและเชื่อมโยงโลกทัศน์แบบเก่ากับโลกทัศน์แบบใหม่หรือความทันสมัยตามนัยและเงื่อนไขแห่งกระแสโลกาภิวัตน์

จากข้อสรุปผลการวิจัยข้างต้นได้สะท้อนข้อเท็จจริงเกี่ยวกับกระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามให้เห็นว่ากระบวนการหรือกลไกทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้บทบาทหรือหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามเป็นปฐมฐานให้เกิดปฐมสังคมกรรมซึ่งกลายเป็นฐานรองรับให้เกิดและพัฒนาสังคมกรรมทางการเมืองนั่นคือ กระบวนหรือกลไกดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการอะซานหรืออิกอมะฮ์ การกล่าวบิสมิลลาฮ์ การสละม การละหมาด หรือการเรียนอัลกุรอานก็ตามล้วนแล้วแต่เป็นปฐมฐานให้เกิดกระบวนการสังคมกรรมภายใต้โครงสร้างสังคม-วัฒนธรรมที่ให้อำนาจฝ่ายชายมากกว่าฝ่ายหญิงซึ่งกระบวนการดังกล่าวมีผลให้ภรรยาหรือฝ่ายหญิงเป็นช้างเท้าหลังสนับสนุนสามี (Submissive to Husbands) ลูกๆ ถูกสอนให้เชื่อฟังบิดามารดา บิดามารดาเป็นฝ่ายสั่งการ ลูกๆ เป็นฝ่ายปฏิบัติตาม ภรรยาจะเป็นฝ่ายคล้อยตามสามี ลูกชายคนโตจะเป็นผู้ที่มีอำนาจเหนืออื่นๆ และคอยดูแลสารทุกข์สุกดิบของน้องๆ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในครอบครัวหากมองในเชิงอำนาจจะมีลักษณะแบบปิรามิด (Hierarchical Pattern) โดยมีบิดาหรือสามีอยู่ยอดปิรามิด ถัดจากบิดาก็คือมารดาและลูกๆ ตามลำดับในแนวดิ่งโดยคนที่อยู่บนยอดปิรามิดเป็นผู้มีอำนาจเด็ดขาดสามารถสั่งการควบคุมคนที่เหลือได้ (Dominance-Submission Relationship) ดัง 5 ครอบครัวตัวอย่างที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 4 สะท้อนข้อเท็จจริงโครงสร้างอำนาจและความสัมพันธ์ทางสังคมภายในครอบครัวในชุมชนทุ่งมะปริงได้อย่างชัดเจนโดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวชุมชนบ้านทุ่งมะปริงมีลักษณะเป็นอำนาจนิยมโดยฝ่ายชายเป็นหัวหน้า ผู้ทรงไว้ซึ่งอำนาจสูงสุด จากประเด็นดังกล่าวเมื่อพิจารณาตามหลักการอิสลามที่ปรากฏอยู่ในอัลกุรอานจะเห็นได้ว่ามีความสอดคล้องกันอยู่ในระดับหนึ่ง นั่นคืออัลลอฮ์ได้ทรงกล่าวไว้ว่า

"ผู้ชายคือผู้ปกป้องคุ้มครองและผู้ทรงเลี้ยงดูสตรี เพราะพระองค์ให้คนหนึ่งเหนือกว่าอีกคนหนึ่ง และเพราะว่าพวกเขา (คือผู้ชาย) หาเลี้ยงพวกเธอ (ผู้หญิง) จากสิ่งที่พวก

เขาหาได้" (อัลกุรอาน 4 : 34 อ้างถึงใน ซัยยิด ซาอิด อักตาร์ ริชชี, 2528 : 86)

ในทำนองเดียวกัน เมื่อพิจารณาจากบทบาทหรือหน้าที่ของผู้นำศาสนาก็พบว่าเป็นการยากที่จะแยกบทบาทของครอบครัวออกจากบทบาทของศาสนาเพราะในแง่ทฤษฎีและปฏิบัติตามหลักการอิสลามจะไม่มีนักบวชหรือสมณเพศเหมือนเช่นศาสนาอื่น แต่มุสลิมทุกคนจะมีสถานภาพทางศาสนาคล้ายกัน และต่างก็ต้องรับผิดชอบต่อศาสนาาร่วมกัน การที่มุสลิมมีสภาพสูงหรือต่ำต่างกันก็ขึ้นอยู่กับวิทยคุณและคุณธรรมตามหลักการอิสลามของมุสลิมคนนั้น ซึ่งเป็นที่มาหรือเป็นปฐมฐานแห่งโครงสร้างอำนาจในระดับชุมชนที่ขยายขอบข่ายต่อจากพรหมแดนของโครงสร้างอำนาจในครอบครัว แต่อย่างไรก็ตาม โครงสร้างอำนาจของชุมชนส่วนนี้ก็ยังสะท้อนอำนาจครอบครัวคือโครงสร้างอำนาจชุมชนที่ให้ความสำคัญแก่ฝ่ายชายขยายขอบเขตอำนาจให้กว้างยิ่งขึ้นทั้งในแง่เทศะและกาละทางสังคม (Social Space and Time) ในประเด็นแรกมุสลิมเพศชาย/ผู้ชายที่มีศักยภาพระดับครอบครัวจะได้รับโอกาสจากชุมชนขยายฐานอำนาจ (การยอมรับนับถือ) ในแนวราบในชุมชน และในแนวตั้งคือเป็นผู้นำชุมชน ส่วนในประเด็นหลังภูมิหลังหรือประสบการณ์ในอดีตของมุสลิมเพศชายคนนั้นก็จะเป็นตัวกำหนดว่าเขาจะได้รับการยอมรับจากชุมชนมากน้อยแค่ไหน อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ทางสังคมและโครงสร้างอำนาจในระดับนี้ก็ยังมีลักษณะเป็นส่วนขยายโครงสร้างอำนาจครอบครัวดังเช่นกรณีคณะกรรมการหมู่บ้านหรือคณะกรรมการมัสยิด เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สะท้อนหรือยืนยันในเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาถึงกระบวนการสังคมกรรมทางการเมืองหรือวิธีการเรียนรู้ทางการเมืองพบว่าชาวบ้านทุ่งมะปริงมีการเรียนรู้ทางการเมืองโดย (1) การลอกเลียนแบบ (2) การสอนหรือบอกกล่าว และ (3) แรงจูงใจจากเทวโองการ (พระเจ้า) ในประเด็นแรก กระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมภายในครอบครัวโดยมีฝ่ายชายเป็นแกนนำในการใช้อำนาจเป็นปฐมภาพในการเรียนรู้การใช้อำนาจ สมาชิกในครอบครัวโดยเฉพาะบิดามารดา ดังเช่น กรณีครอบครัว 5 ครอบครัวตัวอย่างข้างต้น (บทที่ 4) เป็นตัวอย่างหรือแม่แบบ (Role Model) หรือบุคคลนัยสำคัญให้ลูกๆ ในปฐมวัยได้ลอกเลียน ค่อยๆ ซึมซับเอาลักษณะนิสัยเข้าไปโดยธรรมชาติหรือโดยอัตโนมัติ ลูกชายจะลอกเลียนแบบอำนาจนิยมจากชายผู้เป็นพ่อ ในขณะที่ลูกสาวจะลอกเลียนพฤติกรรมหรือลักษณะนิสัยจากผู้เป็นแม่ ในทำนองเดียวกันพวกเขา (ลูกชาย/ลูกสาว) จะลอกเลียนเรียนรู้ว่าเขาเป็นอะไร (Status) และถูกคาดหวังให้ทำอะไร (Role) ภายใต้กติกาอะไร (Norm) จากสมาชิกในครอบครัวหรือคนอื่นๆ ที่เป็นตัวอย่างให้เขาได้เรียนรู้ โดยการปฏิสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันภายใต้บริบทของครอบครัว การลอกเลียน

เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะนี้อาจจะขยายขอบข่ายทางสังคมออกไปภายใต้เงื่อนไขหรือบริบททางสังคม-วัฒนธรรมที่เนื่องด้วยหรือสัมพันธ์อยู่กับหลักการอิสลาม (Islam-based Socio-cultural Determinants) ในประเด็นที่สองคือ การบอกกล่าวหรือการสอน เด็กๆ ในปฐมวัยจะเรียนรู้ทางการเมืองด้วยการบอกกล่าวโดยตรงหรือเป็นทางการจากบิดามารดา และ/หรือผู้นำทางศาสนา(โต๊ะครู โต๊ะอิหม่าม โต๊ะคอเต็บ) ดังเช่น กรณีที่เด็กๆ ถูกฝึก/สอนให้ปฏิบัติละหมาด การกล่าวสละม และการเรียนหลักการอิสลาม (เรียนแจก) เป็นต้น ตลอดจนการเรียนรู้จากโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลามและการศึกษาภาคบังคับ ในประเด็นสุดท้ายคือแรงจูงใจจากเทวโองการหรือพระเจ้า เด็กๆ ในปฐมวัยจะได้รับการกระตุ้นหรือแรงเสริมจากพระเจ้าอัลลอฮ์ตามหลักศรัทธา ซึ่งเป็นหลักศรัทธาคือการมอบกายถวายจิตอุทิศต่อพระเจ้าผู้เป็นเจ้าโดยปราศจากเงื่อนไข (Submissiveness to Allah) หากมุสลิมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบตามหลักการอิสลามแล้ว เขาก็จะได้รับการพิทักษ์และพระพรอันประเสริฐจากองค์อัลลอฮ์เจ้า ผู้ซึ่งทรงกำหนดความเป็นไปหรือชะตากรรมของสรรพสิ่งทั้งมวลรวมทั้งมนุษย์ หากเขาปฏิบัติแย้งหลักการหรือละเลยหลักการและคล้อยตามความประสงค์ของซาตานแล้ว เขาก็จะได้รับโทษหรือถูกพระเจ้าลงโทษไม่เร็วก็ช้า ไมในโลกนี้ก็ในปรโลกแน่นอนดังนั้นโครงสร้างอำนาจไม่ว่าจะเป็นประชาธิปไตย หรือราชาธิปไตยหรืออภิชนาธิปไตยต้องสอดคล้องกับคติความเชื่อ ดังกล่าวจึงจะถือว่าชอบธรรม เนื้อหาย่อคุณพระสุในวันสุครึ้นดังที่กล่าวมาในข้างต้นเป็นตัวอย่างสะท้อนข้อเท็จจริงในเรื่องนี้เป็นอย่างดี

เมื่อพิจารณาถึงบุคลิกภาพทางการเมืองของชาวมุสลิมชนทุ้มมะปริง ซึ่งเป็นผลอันเกิดจากกระบวนการหรือกลไกทางสังคม - วัฒนธรรมภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลาม พบว่าบุคลิกภาพทางการเมืองของชาวมุสลิมชนทุ้มมะปริงมีความโน้มเอียงเป็นแบบอำนาจนิยมที่เน้นความสำคัญของฝ่ายชาย นั่นคือพ่อ/สามี จะมีบทบาทอย่างมากในการกำหนด ตัดสินใจใดๆ ในครอบครัว ดังข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ที่ได้แสดงไว้ในบทที่ 3 และ 4 ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวในประเด็นนี้สอดคล้องกับ ทรรศนีย์ ปัจจุสานนท์ (2519) บุญชาติ พรหมพูล (2520) และสนิท จรอนันต์ (2533) ที่พบว่า นักเรียนนายร้อยทหารมีการเรียนรู้ทางการเมืองและทัศนคติทางการเมืองแบบอำนาจนิยมมากกว่าประชาธิปไตย ในขณะที่ผลการวิจัยส่วนใหญ่ไม่ว่าจะเป็นของพลศักดิ์ จิรไกรศิริ (2519) วิวัฒน์ เอี่ยมไพรวาน (2520) มณฑล มีอนันต์ (2521) นพดล มหาวิริยะกุล (2525) และศักดิ์ฤทธิ์ สวัสดิผล (2536) พบว่าประชากรที่ศึกษามีวัฒนธรรมทางการเมืองและบุคลิกภาพทางการเมืองแบบประชาธิปไตยมากกว่าแบบอำนาจนิยม เหตุที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจากกระบวนการของการสังคมกรรมหรือการอบรม

กลุ่มেলাที่ไม่เหมือนกัน มีความเข้มของกระบวนการที่แตกต่างกัน และอยู่ภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าข้อค้นพบหรือผลการวิจัยนี้จะไม่อาจเป็นตัวแทนของสังคมไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้หรือสังคมมุสลิมโดยทั่วไปได้ เพราะเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ชุมชนหนึ่งในจังหวัดสตูล แต่ผลการศึกษานี้ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงปรากฏการณ์ทางสังคม-วัฒนธรรมเกี่ยวกับการสังคมนคร์ทางการเมืองภายใต้บริบทของสถาบันครอบครัวและศาสนาอิสลามได้ในระดับหนึ่ง ในขณะที่กลไกหรือกระบวนการภายใต้สถาบันอื่น เช่น การศึกษา สื่อมวลชน และกลุ่มเพื่อนเป็นต้น เข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญเป็นอย่างมากในยุคปัจจุบัน ซึ่งมีผลทำให้ความคิด ความเชื่อ ทศนคติ หรือค่านิยม เริ่มเปลี่ยนแปลงไปในแง่ของการยอมรับค่านิยมแบบประชาธิปไตยมากขึ้นไม่ว่าจะในด้านการมีส่วนร่วมทางการเมืองหรือความเป็นผู้นำก็ตาม

ข้อเสนอแนะ

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้มีข้อเสนอแนะที่ควรกล่าวถึง 2 ประการ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในแง่ของการใช้ประโยชน์

จากผลการวิจัยที่ปรากฏข้างต้นได้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสังคมนคร์ทางการเมืองเกิดขึ้นและพัฒนาภายใต้หลักการอิสลามโดยกระบวนการดังกล่าวได้อาศัยกลไกหรือกระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมภายใต้บทบาทหรือหน้าที่ของสถาบันครอบครัวและสถาบันศาสนา ซึ่งมีผลให้บุคคลที่อยู่ภายใต้กระบวนการดังกล่าวมีบุคลิกภาพทางการเมืองแบบอำนาจนิยมโดยการให้อำนาจของฝ่ายชายเหนือกว่าฝ่ายหญิง และเป็นผู้ทรงไว้อำนาจสูงสุด แม้ว่าสถานการณ์หรือเหตุการณ์ในปัจจุบันจะมีลักษณะคลี่คลายและทำให้มีการยอมรับอำนาจแบบประชาธิปไตยหรือเสรีนิยมมากขึ้นตามแต่ สำหรับในจังหวัดชายแดนภาคใต้โดยเฉพาะชุมชนทุ่งมะปริง ค่านิยมหรือลักษณะทางการเมืองแบบอำนาจนิยมยังปรากฏอยู่ ซึ่งจะเป็นผลดีหากหน่วยงานของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้นำผลจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ไปใช้เป็นแนวทางในการทำความเข้าใจหรือปฏิบัติต่อพวกเขาอย่างเป็นธรรมและอย่างผู้ที่รัฐจริง คิดว่าปัญหาต่างๆ ก็จะไม่เกิดขึ้นในพื้นที่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้แห่งนี้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยศึกษาเฉพาะชุมชนหนึ่งในจังหวัดสตูล ซึ่งเป็นตัวแทนของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ แต่ด้วยเงื่อนไขหรือปัจจัยหลายๆ อย่างของชุมชนแห่งนี้โดยเฉพาะภาษาพูดซึ่งมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส ทำให้ผลลัพธ์ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ไม่สามารถจะนำไปอ้างอิงกับชาวไทยมุสลิมในกลุ่มอื่นๆ ได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปควรจะเลือกพื้นที่หรือชุมชนใน 3 จังหวัดคือ ปัตตานี ยะลา และนราธิวาส เป็นพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนและกว้างขวางยิ่งขึ้น (More Universal Propositions)

2.2 วิธีการศึกษาในครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยอาศัยวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสังเกตและสัมภาษณ์เป็นหลัก ทำให้ข้อมูลที่ได้นั้นอาจจะขาดความถูกต้องหรือความน่าเชื่อถือในระดับหนึ่ง ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะนำวิธีการศึกษาเชิงปริมาณเข้ามาประกอบด้วยเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความถูกต้อง เทียบตรง และมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น

2.3 การศึกษาสังคมกรม์ทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมในครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะตัวการ หรือกลไก 2 ตัว คือ สถาบันครอบครัว และสถาบันศาสนา ฉะนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรจะศึกษาตัวการอื่นๆ เช่น สื่อมวลชน กลุ่มเพื่อนและสถาบันศึกษา เป็นต้น ว่ามีผลต่อการสังคมกรม์ทางการเมืองของชาวไทยมุสลิมมากน้อยเพียงใด เพื่อจะได้องค์ความรู้ใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานของรัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้อง

2.4 ข้อสรุปที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้เน้นเพียงข้อเสนอที่สร้างเพื่อการอธิบายปรากฏการณ์ในเชิงสมมติฐานเท่านั้น ดังนั้นในการศึกษาครั้งต่อไปควรนำข้อเสนอดังกล่าวไปศึกษากรณีเชิงประจักษ์เพื่อตรวจสอบและหาความสัมพันธ์ที่มีลักษณะทั่วไปและเป็นที่ยอมรับ